

DANSKERNE

OG

det **ENGELSK**e sprog

af Bent Preisler

med et bidrag af Kjeld Høgsbro

Bent Preisler

Danskerne og det engelske sprog

1. udgave 1999

© Roskilde Universitetsforlag, 1999

Omslag: Torben Lundsted

Sats og tryk: Narayana Press, Gylling

ISBN 978-87-7867-991-8

Roskilde Universitetsforlag/Samfundslitteratur

Rosenørns Allé 9-11

1970 Frederiksberg C

Tlf: 35 35 63 66

Fax: 35 35 78 22

slforlag@sl.cbs.dk

www.samfundslitteratur.dk

Alle rettigheder forbeholdes.

Mekanisk, elektronisk eller fotografisk gengivelse af denne bog eller dele heraf er uden forlagets skriftlige samtykke forbudt ifølge gældende dansk lov om ophavsret.

Undtaget herfra er korte uddrag til anmeldelse.

Forord

Det projekt som denne bog bygger på blev planlagt i 1993, inden debatten om det engelske sprogs indflydelse på det danske rigtigt var kommet i gang. Inspirationen til projektet fik jeg på min (på det tidspunkt) nye arbejdsplads, Roskilde Universitetscenter, hvor kollegerne på Institut for Sprog og Kultur repræsenterede nye spændende fagligheder og – ikke mindst – tværfagligheder. Dette inspirerende miljø har været min base, og jeg ønsker indledningsvis at udtrykke min taknemmelighed for de uvurderlige faglige impulser jeg har modtaget, og den store interesse og hjælpsomhed jeg har mødt, fra kolleger såvel som studerende i mit daglige arbejdsmiljø.

Uden ekstern finansiel støtte var projektet heller aldrig blevet til noget, og her er det Statens Humanistiske Forskningsråd, som min påskønnelse gælder.

Min interesse for sprogholdninger, og min måde at anskue bestemte samfundssproglige fænomener på, fik mig fra starten til at rette opmærksomheden mod de anglo-amerikanske subkulturer, i min søgen efter sociale og psykologiske forklaringer på det engelske sprogs påvirkning af et sprogsamfund (i dette tilfælde det danske) i hvilket engelsk er et fremmedsprog. Min fokusering på subkulturer var imidlertid nærmest intuitiv på dette tidspunkt, og det var først da jeg bad Institut for Social Udvikling v/forskningsleder Kjeld Høgsbro, ph.d., om at yde kultursociologisk konsulentbistand på projektet, at en forklaringsmodel begyndte at tage form, hvor teorier om subkultur, sprogholdning og sprogforandring går op i en højere enhed. Kjeld Høgsbros bidrag til teoriudviklingen har været helt afgørende, og hans fremragende indsats rækker desuden langt ud over de få måneder hvor han var engageret som konsulent, idet han med jævne mellemrum har ydet råd og vejledning gennem hele forløbet, ligesom han har brugt tid på at læse og kommentere manuskriptet. For dette, for hans aldrig svigtende begejstring og beredvillighed, og ikke mindst for hans villighed til i sidste ende at bidrage med en introduktion til subkulturundersøgelsen (kap. 9), er jeg ham evigt taknemmelig.

Dernæst ønsker jeg at takke Iben Rouw, som jeg først lærte at kende som en fremragende studerende, senere som en særdeles effektiv og selvstændigt arbejdende forskningsassistent, hvis omhyggelige interviewudskrifter

og analyseoplæg har været endnu en af forudsætningerne for dette projekts gennemførelse.

Spørgeskemaundersøgelsens indsamlingsfase blev forestået af Socialforskningsinstituttet, og jeg vil gerne rette en speciel tak til statistisk konsulent Peter Linde, og til SFIs korps af engagerede interviewere, som jeg havde den fornøjelse at instruere rundt om i landet lige før interviewbesøgene gik i gang. Ligeledes skal nævnes Jesper Lund og andre medarbejdere ved UNI-C i København, som flere gange har måttet lægge øre til mine problemer omkring statistik og de nye versioner af SPSS.

Blandt mine kolleger har Karen Risager været mig til særlig stor hjælp under flere faser i projektet, ikke mindst under udarbejdelsen af spørgeskemaet, ligesom jeg er hende taknemmelig for at have gennemlæst og kommenteret første version af det samlede manuskript til bogen.

Mange andre enkeltpersoner på eller uden for instituttet har hen ad vejen bistået med råd eller dåd. Jeg kan i flæng nævne Sara Vafai-Blom, Kirsten Drotner, Lis Engel, Lone Eriksen, Peter Gundelach, Hartmut Haberland, Mads Hermansen, Kirsten Haastrup, Henrik Olsen, Jesper Holm Olsen, Carl Pedersen, Robert Phillipson, Kim Schrøder og Else Trangbæk. Birte Preisler har under hele forløbet været min personlige ‘bibliotekar’, og Erik Swiatek har ofret adskillige timer af sin fritid på at hjælpe mig med at få edb-programmerne til at køre, når det kneb.

Sidst men ikke mindst står jeg i stor gæld til en række informanter som jeg – fordi de er blevet lovet anonymitet – ikke kan nævne ved navn, men uden hvis interesserede og velvillige medvirken der ikke var blevet noget projekt.

Til alle som har været involveret, i større eller mindre grad, siger jeg tusind tak, idet jeg afslutningsvis skal pointere at ingen af de nævnte personer er ansvarlig for den måde hvorpå jeg har brugt (eller ikke brugt) de råd jeg har fået, og at jeg alene bærer ansvaret for bogens evt. fejl og mangler.

Roskilde Universitetscenter

*Juli 1999
Bent Preisler*

Indholdsfortegnelse

Forord	3
Indholdsfortegnelse	5
1. Formål og baggrund.....	11
1.1. Formål.....	11
1.2. Fremmedsproget engelsk	11
1.3. Det engelske sprogs indflydelse	12
1.4. Ungdommen og det engelske sprog	13
1.5. Det engelske sprog og befolkningen i øvrigt.....	15
1.6. Engelsk og den kulturelle identitet	16
1.7. Tosprogethed dansk-engelsk.....	17
2. De to undersøgelser.....	18
2.1. Spørgeskemaundersøgelsen	19
2.1.1. Spørgeskemaet	19
2.1.2. Datamaterialet og dets indsamling.....	20
2.1.3. Spørgeskemaundersøgelsens begrænsninger.....	20
2.2. Subkulturundersøgelsen	21
2.2.1. Fem subkulturer	22
2.2.2. Diskursanalyse	23
2.2.3. Subkulturundersøgelsens begrænsninger	23
3. Danskernes engelskkundskaber og -behov	25
3.1. Hvor gode synes danskerne de er til engelsk?	25
3.1.1. Situationer hvor man skal bruge engelsk	25
3.1.2. Befolkningskategorier	27
3.1.3. Konklusion.....	29
3.2. Hvor ofte hører og ser danskerne det engelske sprog i hverdagen?	29
3.2.1. Hvor ofte hører du det engelske sprog?.....	29
3.2.2. Hvor ofte ser du engelsk på skrift?	31
3.2.3. Konklusion.....	33
3.3. Hvor ofte taler og skriver danskerne engelsk?	34
3.3.1. Hvor ofte taler du engelsk?	34

3.3.2.	Hvor ofte skriver du på engelsk?.....	35
3.3.3.	Konklusion.....	36
3.4.	Arbejdspladsen og det engelske sprog.....	37
3.5.	Mener danskerne at have brug for at kunne mere engelsk?....	41
3.5.1.	Resultat.....	41
3.5.2.	Konklusion.....	43
3.6.	Sammenfatning:	
	Danskernes engelskkundskaber og -behov.....	43
4.	Danskernes holdning til tosprogethed dansk-engelsk.....	46
4.1.	Hvad synes danskerne om brugen af engelsk i deres hverdag?.....	46
4.1.1.	Hvad synes du om at møde engelsk fx i reklamer henvendt til danskere?.....	46
4.1.2.	Bruger du engelsk når de mindre børn ikke skal kunne forstå hvad der tales om?.....	48
4.1.3.	Konklusion.....	51
4.2.	Hvordan vurderer danskerne vigtigheden af at kunne engelsk?.....	52
4.2.1.	De enkelte færdighedskategorier.....	52
4.2.2.	'Alle burde kunne engelsk': sammenhæng med andre faktorer.....	53
4.2.3.	Konklusion.....	55
4.3.	Hvor meget engelsk skal børnene have i skolen, i forhold til dansk?.....	56
4.3.1.	Lige så mange engelsktimer som dansktimer?.....	56
4.3.2.	Flere engelsktimer end dansktimer?.....	56
4.3.3.	Bør de ældste klasser også undervises på engelsk i andre fag?	57
4.3.4.	Hvorfor ikke undervise på engelsk i andre fag?.....	59
4.3.5.	Konklusion.....	59
4.4.	Undertekster eller dansk tale på udenlandske film?.....	61
4.4.1.	Burde vi kunne fjerne underteksterne med fjernbetjeningen når vi ser udenlandske film i tv?.....	62
4.4.2.	Bør vi sætte dansk tale på udenlandske film i stedet for undertekster?.....	63
4.4.3.	Påvirkes holdningen til undertekster vs. dansk tale af evt. læsevanskeligheder?.....	65

4.4.4. Konklusion.....	66
4.5. Er engelsk en trussel mod dansk sprog og kultur?	68
4.5.1. Dansk sprog og kultur som (truede?) værdibegreber	69
4.5.2. Hvem sagde engelsk er et ligegyldigt modefænomen?.....	71
4.5.3. Tilstedeværelsen af engelsk er 'praktisk'	72
4.5.4. Udvider det engelske sprog danskernes kulturelle horisont? .	73
4.5.5. Konklusion.....	73
5. Sammenfatning: Holdninger til tosprogethed.....	76
5.1. Danskernes holdning til tosprogethed dansk-engelsk	76
5.2. Hvem mener sådan? – nogle markante profiler	81
5.2.1. 'Møder engelsk i hverdagen'	82
5.2.2. 'Holdning til positive påstande om engelsk'	83
5.2.3. 'Holdning til negative påstande om engelsk'	85
5.2.4. 'Møder engelsk i tv-, film- og musikteksster'	86
5.2.5. 'Holdning til kulturstøtte'	86
5.2.6. 'Kan nok engelsk til at læse engelsk skønlitteratur'	86
6. Danskernes holdning til det engelske sprog.....	88
6.1. Kulturerne bag sproget.....	88
6.1.1. Skyldes brugen af engelsk en bestemt kulturel indflydelse?....	88
6.1.2. Foretrækker du den amerikanske eller den britiske kultur? ...	89
6.2. Holdning til amerikansk- og britisk-engelsk sprog.....	90
6.2.1. Kan du høre forskel på britisk- og amerikansk-engelsk?	90
6.2.2. Kan du bedst lide amerikansk- eller britisk-engelsk?.....	90
6.2.3. Orientering mod britisk- vs. amerikansk-engelsk som kulturelt værdisymbol.....	93
6.3. Konklusion.....	96
7. Danskere uden engelskkundskaber – en ny tids funktionelle analfabeter	98
7.1. Reaktionen på kontakten med det engelske sprog.....	100
7.2. Holdning til det at lære engelsk.....	101
7.2.1. Grunde til at lære engelsk	101
7.2.2. Mener de engelsksvage at have brug for at kunne engelsk?	102
7.2.3. Har de engelsksvage fået engelskundervisning efter folkeskolen?	102

7.2.4. Hvordan ser de engelsksvage på udbyttet af evt. engelskundervisning?	104
7.3. Holdning til det engelske sprogs indflydelse i Danmark	106
7.4. Konklusion.....	109
8. Subkulturen – det engelske sprogs trojanske hest.....	112
9. Subkulturen og det engelske sprog: indledende overvejelser (af Kjeld Høgsbro)	114
9.1. Det moderne samfunds sociale netværk.....	114
9.2. Subkultureernes betydning for danskeres holdninger til det engelske sprog.....	119
9.3. Informantkontakten i forbindelse med analyser af subkulturer.....	121
9.4. Organiseringen af den kvalitative undersøgelse	122
9.5. Taksonomierne i subkultureernes betydningssystem	125
9.6. Analysens aktørbegreb	126
9.7. Akseanalysen.....	128
9.8. Subkultureernes teori om verden.....	131
10. En analyse af 5 subkulturers forhold til det engelske sprog..	133
10.1. Hiphop	133
10.1.1. Informanterne	133
10.1.2. Domæner og stil	135
10.1.3. Det sproglige stiludtryk	136
10.1.4. Ophavskultur og erobringshistorie	137
10.1.5. Ekspertise og status	140
10.1.6. De kvindelige hiphopdansere	146
10.1.7. Konklusion.....	152
10.2. Computere	156
10.2.1. Informanterne	156
10.2.2. Domæner og stil	157
10.2.3. Det sproglige stiludtryk	160
10.2.4. Ophavskultur og erobringshistorie	165
10.2.5. Ekspertise og status	168
10.2.6. Computer-subkulturens kvinder	173

10.2.7. Konklusion.....	176
10.3. Rockmusik.....	178
10.3.1. Informanten.....	178
10.3.2. Domæner og stil.....	179
10.3.3. Det sproglige stiludtryk.....	181
10.3.4. Ophavskultur og erobringshistorie.....	183
10.3.5. Ekspertise og status.....	184
10.3.6. Kvinderne i den anglo-amerikansk-orienterede rockkultur .	188
10.3.7. Konklusion.....	189
10.4. Dødsmetal.....	190
10.4.1. Informanten.....	190
10.4.2. Domæner og stil.....	191
10.4.3. Det sproglige stiludtryk.....	197
10.4.4. Ophavskultur og erobringshistorie.....	200
10.4.5. Ekspertise og status:.....	204
10.4.6. Dødsmetal og kvinder.....	206
10.4.7. Konklusion.....	208
10.5. Amatørradio.....	210
10.5.1. Informanterne.....	210
10.5.2. Domæner og stil.....	211
10.5.3. Det sproglige stiludtryk.....	213
10.5.4. Ophavskultur og erobringshistorie.....	214
10.5.5. Ekspertise og status.....	216
10.5.6. De kvindelige radioamatører.....	219
10.5.7. Konklusion.....	223
11. Sammenfatning og konklusion:	
Danskerne og det engelske sprog.....	225
11.1. Engelsk ovenfra:	
Danskerne og engelsk som fremmedsprog.....	226
11.2. Danskerne og engelsk som kulturelt værdisymbol.....	229
11.3. Engelsk nedenfra:	
Indflydelsen fra de anglo-amerikanske subkulturer.....	231
11.4. Danskere uden engelskkundskaber.....	236
11.5. Debatten om det engelske sprogs indflydelse på dansk:	
afsluttende bemærkninger.....	239

Appendiks 1: Introduktionsskrivelser vedr.	
spørgeskemaundersøgelsen.....	243
A. Forfatterens introduktionsskrivelse til	
SFI's interviewere.....	243
B. SFI's introduktionsskrivelse til respondenterne	245
Appendiks 2: Spørgeskemaet	246
Appendiks 3: Overvejelser bag spørgeskemaet	257
A. Overvejelser bag skemaets struktur.....	257
B. Instruktioner til interviewerne vedr. betydning og	
håndtering af specifikke spørgsmål	259
 Bibliografi.....	 261
 Indeks	 265
 Noter.....	 274

Indledning

1. Formål og baggrund

1.1. Formål

Denne bog henvender sig til alle danskere, uanset om de er gode til engelsk eller ej. Den handler om det danske samfunds møde med det engelske sprog, og formålet er at beskrive hvordan forskellige grupper af danskere oplever det engelske sprogs tilstedeværelse i den danske hverdag, både dem som forstår og bruger engelsk, og dem som ikke gør det. Hermed handler bogen også om det engelske sprogs indflydelse på det danske.

1.2. Fremmed sproget engelsk

Fremmedsproget engelsk har en særstatus i Danmark og andre lande i og uden for Vesteuropa. Det er ikke blot – i kraft af sin udbredelse i verden og status som internationalt kommunikationssprog – det vigtigste fremmedsprog i skolen og et vigtigt element i mange internationalt orienterede uddannelser. Det engelske sprog ledsager den meget kraftige kulturelle påvirkning af det danske samfund, med rod i de engelsksprogede lande, som slår igennem overalt i dagligdagen, i medierne, i alle samfundslag og i alle erhverv. Engelske ord og udtryk, hele sætninger, ja endog undertiden hele tekster er synligt eller hørligt til stede i mange af dagligdagens situationer, i eller uden for skolen, hvad enten vi er opmærksomme på det eller ej. Den almindelige dansker er i stigende omfang blevet både bruger og forbruger af det engelske sprog. ¹

Hermed er vi kommet tættere på det officielle mål som undervisningsministeriet formulerede i 1976, nemlig at Danmark skal være tosproget med engelsk som det andet sprog. ² Selvom denne formulering er udgået i

senere formålsbeskrivelser,¹ er dansk-engelsk tosprogethed stadig på den politiske dagsorden.² I overensstemmelse hermed har der været foranstaltet skoleforsøg med at lade undervisningen foregå på engelsk også i andre fag end sprogfagene (Rungsted Gymnasium).³

Alligevel må vi sige at udviklingen siden 1976 har overhalet undervisningsministeriet indenom. Målgruppen for mange af de engelske tekster i den danske hverdag er tydeligvis den yngre del af befolkningen. Og ganske vist lærer børn og unge mennesker meget engelsk i skolen, men samtidig er det tydeligt for de fleste forældre at de unge i langt højere grad end tidligere bruger og udvikler deres engelskkundskaber i fritiden. Dette sker hvad enten de diskuterer rockmusik, lytter til rap (hiphop), udveksler martial-arts-film, ser splattere uden danske undertekster på satellit-tv, spiller computerspil hjemført via Internet – eller alt det andet som de unge gør med direkte eller indirekte tilknytning til det man har kaldt de unges subkulturer. For at forstå hvorfor det engelske sprog har en så enorm gennemslagskraft i Danmark skal vi senere i bogen se på sprogets rolle i subkulturen.

1.3. Det engelske sprogs indflydelse

Men hvordan manifesterer det engelske sprogs indflydelse sig helt konkret, når vi kommunikerer med hinanden i hverdagen? Vi kender og bruger alle ord som *bacon*, *job* og *party*, som historisk set er engelske ord, men som for længst har fundet vej til *Retskrivningsordbogen* fordi vi ikke mere tænker på dem som engelske ord når vi bruger (udtaler og bøjer) dem på dansk. I den periode hvor et engelsk ord er på vej ind i dansk, opleves det imidlertid som et fremmed ord, og en dansker som indfletter det i sit danske sprog foretager altså 'kodeveksel'⁴ fra dansk til engelsk og tilbage igen. Kun en lille del af de engelske ord der på et eller andet tidspunkt optræder i kodeveksel ender med at blive så populære at de bliver til faste ord i det danske sprog.

Alligevel er der delte meninger om hvor kraftige spor denne *trend* vil sætte sig i det blivende ordforråd⁵ – læseren kan selv *checke* hvor mange af fx følgende ord der allerede har fundet vej ind i *Retskrivningsordbogen*: *approach*, *audition*, *band*, *beat*, *bestseller*, *blues*, *bondage*, *campus*, *chips*, *computer*, *copyright*, *drag*, *eyeliner*, *fan*, *feedback*, *gimmick*, *handy*, *hash*, *healer*, *hooligan*, *input*, *intercity*, *jogging*, *joke*, *juice*, *keyboard*, *knockout*, *large*, *live*,

lobby, look, match, milkshake, must, odds, OK, pickup, pool, pusher, rap, rock, scoop, shake, shop, shit, smog, speed, test, thriller, trip, unfair, VIP, virtual reality, workout, yes, yuppie. Dette er blot en forsvindende lille del af de engelske ord der er i brug i dansk, og så er der endda ikke taget hensyn til oversættelseslån og lign., som når det engelske udtryk *user friendly* bliver til dansk *brugervenlig*, eller når det amerikanske firmas høflige afskedshilsen til kunden, ‘Have a nice day!’, bliver til dansk ‘Hav en god dag!’⁸

Faktisk omfatter kodeveksel ofte ikke blot et enkelt ord ad gangen, men også større tekstdele. ‘Du skriver – *the Voice* ringer’ står der i opfordringen til at deltage i en konkurrence; ‘*Get a kick out of here*’ siger overskriften i en dansk flødeisreklame; en nyhedsoplæser fortæller, at der er ankommet mange *VIP* (udtalt *vi ai pi*) til en kongres i byen, og forklarer omhyggeligt at ‘en *VIP* betyder en *very important person*’, men hun glemmer at oversætte forklaringen til dansk. Hele tekster er i mange tilfælde på engelsk, selv om de i den konkrete situation henvender sig til danskere. Således havde den havestol jeg købte og skulle samle for nylig kun brugsanvisning på engelsk; fax-programmet til min computer skulle være den danske version, men et klik på menuen under ‘information’ giver mig en informationsfil skrevet på engelsk; en studenterrapport⁹ fandt at teksten på over 45% af reklamerne på TV2 delvis er på engelsk, og at hele 5,6% af TV2s reklamer udelukkende har engelsk tekst; en meget stor del af de sangtekster der synges i radioen – ikke mindst af danske rockorkestre – er på engelsk; osv. osv.

1.4. Ungdommen og det engelske sprog

Men hvorfor bruger danskere engelske tekster når de henvender sig eller formidler budskaber til andre danskere? Umiddelbart kan man måske svare at det ofte ikke kan betale sig for producenter eller importører at oversætte tekster forfattet på engelsk til dansk, fordi danskerne udgør en meget lille del af verdensmarkedet. Men dette er langt fra hele forklaringen. For det første ville produktet overhovedet ikke blive markedsført i Danmark hvis ikke teksten alligevel havde den ønskede effekt på målgruppen. For det andet er mange engelske tekster både beregnet for og forfattet af danskere. Det spørgsmål som forfatteren må stille sig er derfor ikke blot et sprogligt (kan målgruppen engelsk?) men også et kulturelt spørgsmål: fremstiller